

Софія КОРОЛЬ
кандидат мистецтвознавства,
Інститут народознавства НАН України

ВИСТАВКА ПРОМИСЛІВ І РУКОДІЛЛЯ 1851 РОКУ У ЛЬВОВІ

У науковій діяльності часто бувають ситуації, коли в пошуках необхідного матеріалу доводиться перегортати гори літератури, зазнавати невдач, але підбадьорювати себе і знову братися за пошуки. Отак, шукаючи інформацію для творчої біографії одного із львівських художників ХІХ ст., трапився нам цікавий матеріал, який стосується організації і проведення у Львові художньо-промислової виставки у 1851 році. При детальнішому з ним ознайомленні з'ясувалося, що він невідомий: відкриває нову сторінку в історії львівського мистецького осередку.

Цей випадок підвів нас до думки, що історія професійних осередків українського декоративно-прикладного мистецтва ХІХ ст. вивчена недостатньо. Однією з причин є та, що матеріал з цієї проблеми залишається неопрацьованим в архівах та розсіяним по різних періодичних виданнях. Тому публікація бодай яких відомостей сприятиме глибшому і більш об'єктивному осмисленню історії декоративно-прикладного мистецтва України.

Метою нашої статті є необхідність увести в науковий обіг інформацію про першу львівську виставку промислів і рукоділля, яка відбулася у 1851 р., а також показати, що професійне декоративно-прикладне мистецтво розвивалося особливо активно там, де були стійкі традиції народного ремесла. Сподіваємося, що цей епізод допоможе зрозуміти деякі особливості формування українського професійного декоративно-прикладного мистецтва, а також зможе доповнити історію його розвитку.

Говорячи про львівську школу декоративно-прикладного

мистецтва як про предмет наукового дослідження, вчені, самі художники і всі, хто цікавиться історією українського мистецтва, передовсім, мають на увазі яскравий розвиток цього осередку мистецької думки у ХХ столітті. Надзвичайна творча активність як окремих художників, так і чисельних львівських мистецьких колективів й угруповань у першій третині ХХ ст., безсумнівні досягнення видатних особистостей і педагогів із коледжу ім. І.Труша та Львівської національної академії мистецтв створили і продовжують творити цілу епоху в історії українського мистецтва і дизайну. Проте вести пошуки початків цього явища належить ще у процесах, які відбувалися у мистецькому житті Львова і Галичини у ХІХ столітті. Зрештою, такі події, як відкриття Львівського музею художніх промислів у 1874 р., заснування першої львівської художньо-промислової школи у 1876 р. (до 1896 р. у Галичині було відкрито ще 14 промислових шкіл), організація мистецьких товариств, кооперацій та спілок, активна виставкова діяльність, насамперед, проведення краєвих художньо-промислових виставок у 1877 та особливо у 1894 рр. на сьогоднішній день уже стали предметом детального вивчення [1; 2; 3; 4; 5]. Але й у цих подій були свої першопричини і передумови. Про одну з них — виставку промислів і рукоділля у Львові 1851 р. власне й піде мова.

Художньо-промислові виставки як спосіб презентації досягнень дизайнерської думки з'явилися у Західній Європі наприкінці ХVІІІ століття. Ідея ця належала маркізові Давезу, котрий 1798 р. організував в Мезон д'Орсе виставку севрської порцеляни, гобеленів та інших виробів не лише державних, але й приватних мануфактур [6, 472]. У тому ж році, після повернення з італійської кампанії, Наполеон наказав збудувати на Марсовому полі в Парижі „Святиню індустрії” — тимчасовий павільйон для виставки, надавши їй таким чином державного розмаху [7, 371]. У ній взяло участь 110 експонентів. В організованій у Луврі виставці 1801-го р. — 229 учасників, шістдесятьох з них було нагороджено медалями і відзнаками. Вона стала знаменитою тим, що на ній вперше публічно виступив Жакард.

З кожною наступною виставкою кількість експонентів невинно зростала. Так, у виставці 1834 р., яку було розгорнуто на площі Конкордії у Парижі, брало участь уже 2477 учасників, а у наймасштабнішій виставці 1849 р., для якої на Єлисейських полях було збудовано спеціальну споруду, взяло участь 4494 ремісники і фабриканти [6, 472].

На відміну від Франції чи Німеччини Велика Британія не мала традиції проведення виставок дизайну й індустрії, хоча ще у 1754 р. у Лондоні було створено „Товариство заохочення мистецтв, наук і мануфактури”, а різноманітні „торги існували для обміну місцевої продукції” [7, 303]. Під впливом паризьких виставок та завдяки діяльності принца Альберта на посаді президента Товариства в Англії було організовано виставки у 1847 та 1849 рр. Успіх останньої з них спонукав принца Альберта подбати про організацію вже наступного разу міжнародної виставки, на якій було представлено досягнення мистецтва й індустрії різних європейських країн [6, 472].

За даними 1851 року британської газети „Morning Chronicle” у першій половині XIX ст. художньо-промислові виставки відбулися, окрім згаданих Франції та Англії, в Німеччині (Мюнхен, Штутгарт, Дрезден, Ляйпціг та ін.), у Бельгії (Брюссель), Голландії (Гарлем), Швеції (Стокгольм), Іспанії (Мадрид), Росії (Петербург, Москва, Варшава) тощо [8, 453-454]. До слова, у 1837 р. така виставка була проведена на теренах України, а саме у Полтаві з нагоди „подорожі Росією спадкоємця цесаревича Олександра Миколайовича” [9, 338]. Ця виставка могла би бути предметом окремого розгляду, зазначимо лише, що, окрім сільськогосподарсько-промислових відділів, на ній також був представлений художньо-ремісничий відділ [9, 338].

Австрія, яка активно і систематично організовувала художньо-промислові виставки, могла би, навіть, посперечалися за першість у цій галузі із Францією, оскільки на теренах монархії Габсбургів першу виставку було влаштовано у Празі в 1792 році з нагоди коронації цесаря Леопольда II на чеського короля. Загалом, у першій пол. XIX ст. в австрійській монархії відбулося 16 художньо-промислових виставок у таких містах, як Прага,

Мілан, Венеція, Клягенфурт, Грац та Відень [10, 832].

До сорокових років XIX ст. Галичина і Львів не брали жодної участі у тих виставках, оскільки, з індустріального погляду, Галичина була відсталою аграрною провінцією австрійської імперії зі стійкою практикою розвитку традиційних кустарних ремесел. Однак у 1840-х рр., у зв'язку з інтенсивним розгортанням виставкової діяльності в Європі і в Австрії зокрема, з'явилися реальні перспективи виходу продукції традиційного кустарного виробництва на загальнодержавний та міжнародний ринок. Ось, що з приводу наближення промислової виставки у Відні й участі у ній Галичини писав про стан розвитку і перспективи галицького ремісництва та промислів Едвард Томашек — професор політології і політичного права львівського університету, член галицької торгової комісії: „Художньо-промислові виставки стають сьогодні національною справою кожної країни... Поширення цієї інституції цілою цивілізованою Європою є промовистим свідомством її практичної вартості та її впливу на розвиток промисловості” [10, 831-832]. „Але, — продовжує автор, — не та виставка є найкращою, яка представить найбільше найрізноманітніших „штучних” (тут треба розуміти машинних, фабричних — С.К.) виробів”, а та „яка дасть правдивий образ та сучасний стан індустрії цілого краю” [10, 833]. Автор висловлює глибоке переконання у тому, що: „Ремісники з міст, а тим паче зі Львова, наприклад, столярі, бляхарі, кравці, цілковито у стані посісти на виставці почесне місце навіть своїми буденними виробами, а тим більше — майстерними витворами, призначеними спеціально на виставку” [11, 840]. „У Галичині налічується близько 30 тисяч, так званих, „поліційних” і понад 12 тисяч комерційних ремісників, які своїми виробами покривають більшу половину потреб краю. Серед перших значаться ті, що виготовляють горілку (їх близько 3000), понад 200 миловарів, 400 слюсарів, понад 1600 кравців, близько 800 столярів, а також 120 котлярів, 1200 ковалів і дротярів, більш, ніж 130 панчішників, близько 3000 ткачів, 130 поворозників, 850 кушнірів, понад 300 грабарів, 400 стельмахів та 800 гончарів тощо” [11, 840]. Головна думка, яку хотів

донести автор до читачів, полягала у тому, що жодна країна не в стані забезпечити себе усім необхідним та що оригінальні вироби галицьких ремісників є цілком конкурентноздатними, тому з ними треба виходити на ширший ринок. Однак зазначимо, що попри таку оптимістичну оцінку розвитку галицького кустарного виробництва, яку дав Е.Томашек, на віденській промисловій виставці, яка відкрилася у травні 1845 р. серед 1700 виробів лише 15 було з Галичини [12, 375].

На такому загальному тлі становища різноманітних промислів та видів декоративно-прикладного мистецтва в умовах інтенсивного виставкового руху організація у Львові першої художньо-промислової виставки у липні 1851 р. виглядає законною. Наголосимо, що влаштування виставки хронологічно випереджає такі події, як заснування художньо-промислових шкіл, музеїв та товариств, отже цілком справедливо розглядати її саме як фактор інтенсифікації процесів розвитку, а, подекуди, й відродження традиційних народних промислів, формування системи художньо-промислової освіти та професіоналізації у галузі декоративно-прикладного мистецтва. Проведення у травні того ж року в Лондоні масштабної міжнародної художньо-промислової виставки та детальна поінформованість про неї галичан на шпальтах „Львівської газети”, на нашу думку, надали додаткового стимулу організаторам виставки.

Декілька слів про лондонську виставку. Власне для неї у 1850-1851 рр. Джозеф Пекстон збудував „Кришталевий палац” — грандіозний витвір каркасної архітектури, що став прикладом новітнього конструктивного рішення експозиційних залів. Лондонська виставка 1851 р. стала першою міжнародною виставкою, організованою з надзвичайним розмахом. „Рідкісне піднесене видовище, на якому згромадився цвіт промисловості різних країн, стане гордістю нашого століття”, — так відгукувалися про виставку журналісти [13, 422]. Австрія взяла активну участь у цій виставці та здобула загальне визнання своїми виробами, особливо віденськими меблями, виробами зі срібла, чеським склом тощо. „Austria beats us in all” („Австрія

побиває нас у всьому”), — зізнався один із англійців журналістові, маючи на увазі, в першу чергу, легкі та вишукані меблі австрійських фірм, які принципово відрізнялися від традиційно масивних англійських виробів [14, 506]. Отже, лондонська виставка стала резонансною подією і, на наше переконання, пришвидшила організацію подібної виставки у Львові.

Ось, що з цього приводу писала „Gazeta Lwowska”: „Виставка місцевих промислових і ремісничих (в оригіналі „рукотворних” — С.К.) виробів стає свідченням шляхетних громадських зусиль і зичить краю гідне майбутнє. Уже зникло упередження, ніби-то ми у себе не маємо професійних майстрів у різних ремеслах, коли за такий короткий термін після оголошення виставки у ній взяв участь 81 майстер. Вони представили 650 завершених рукотворних і фабричних виробів. Можемо відтак сподіватися, що незабаром не буде потреби платити за подібні імпортні вироби. Детальний опис предметів залишаємо знавцям, а своїм обов’язком вважаємо поіменно згадку тих, на кого покладаємо наші надії” [15, 668]. Далі подано перелік усіх учасників із зазначенням їхнього ремесла та представленої продукції.

Серед виробів на виставці у Львові 1851р. експонувалися: керамічний посуд і фаянсова піч цісарсько-королівської привілейованої фабрики фаянсу у Глинську Фрідріха Вольфа і спілки; сировина, рафінований цукор та горілка із цукрової фабрики у Тлумачі; терпентинова олія, скляні вироби та скаерттини з мануфактур князя Леона Сапіги; шкіра і сукно з мануфактур князя Альфреда Потоцького; вироби цукрової фабрики в Ланцуті; шовк-сирець з шовкопрядів графині Теодозії Дідушицької. Але більша частина експонатів виставки — це власні вироби окремих ремісників. Серед них найчисельніше були представлені мосяжні вироби та вироби з бляхи таких майстрів, як Брухнальський, Іван Зубрицький, Андрій Ґаламбош, Ян Легаде, Августин Гільгартнер та Фердинанд Гендріх. Мосяжник Зигмунд Мозер виставив дзвони. Крім того, експонувалися ще парові котли, мідний і залізний посуд Карла Пітша і Венцля, позолочений келих бронзівника

Зенкера і срібна тарілка золотаря Ханда, а також ювелірні вироби Олександра Бертоліно, Міхала та Йозефа Островських. Оригінальністю, мабуть, відзначався викутий з міді букет квітів Адольфа Фольмера з Тарнова. З металевих виробів було виставлено ще знаряддя для нарізання, терези, замки, рушниця та дубельтівки. Майстер, що виготовляв рушниця, — Табачковський виставив дамаскську зброю.

На виставці експонувалося багато виробів з дерева. Майстер Каспер Бочковський виставив фаєтон, Ян Балько — фортепіано, столярі Ян Кербер і Зак — письмові секретери, столяр Пастернак виготовив стіл, а Устиянович — сервант. Виставлялися також тесля Піотровський та паркетник Бомбінський.

Доволі чисельно були представлені на виставці різноманітні вироби із тканин, мереживо і вишивка. Окрім виробів фабрики з пошиття постільної та столової білизни і гафтів, свої твори для виставки надали поодинокі майстри. Наприклад, учасниця з дуже промовистим прізвиськом — Францішка Нитка подала на виставку свої „коронки” (мереживо); Яжембінська зі Старого Сонча прислала вишивки та мереживо; Францішка Пшилецька та Марія Гординська виставили мереживні покривала. Окрім них, вироби з тканин і вовни надали: фабриканти Макс Даніель та Францішек Добровольський — столову білизну; Заклад добровільної праці — вовняні коци; Павліковський — звичайну овечу вовну, а кушнірка Анна Черник виставила хутро.

У виставці взяли також участь сідельники Йозеф Вольтер та Кароль Шнайдер, римар Єжи Порт, жіноче взуття виставив швець Кароль Зенкевич, а чоловіче — Адальберт Дудзінський, Францішек Полудневський та швець Повал. Своєю майстерністю демонстрували також інтролігатор, перукарі, миловари, годинникарі. Казимир Левицький виставив плетені кошики з Перемишля, Михайло Левицький — свої кондитерські вироби, а кулінар Жулкевський створив, мабуть, своєрідний кулінарний шедевр у вигляді моделі кав'ярні на Пісковій горі — дуже популярного місця літнього відпочинку львів'ян, який було відкрито у 1846 році.

На виставці експонувалися твори не лише декоративно-ужиткового, але й образотворчого мистецтва: чисельні графічні твори з видавництва при Оссолінеумі [16] та, особливо, з видавництва Піллерів, твори скульптора Ейтеля (Eitelle) та дерев'яна скульптура сницаря Бужинського.

На жаль, ми не маємо змоги ані побачити, ані яким-небудь чином відтворити експозицію. Проте з великою долею вірогідності можна припустити, що у стилістичному відношенні ті художні вироби, особливо, меблі, вироби з металу та тканини мали на собі вплив пізньоромантичного стильового напрямку — бідермаєра. Він відображав тенденцію наближення мистецтва до людини, до звичайного обивателя і споживача цього мистецтва. У цих творах втілювалась ідея комфорту, затишку, реалізовувались принципи співмірності, гарантувався емоційний контакт декоративного виробу і людини. Декоративно-прикладне мистецтво тієї епохи вперше відчуло на собі вплив науково-технічного прогресу та дало приклад їх продуктивної співпраці.

Висновки. Виставка промислів і рукоділля у Львові є вагомим епізодом для дослідження історії українського декоративно-прикладного мистецтва. По-перше, вона засвідчила наявність як ремісничого, так і мистецько-художнього осередку, який бачив необхідність публічної презентації власних виробів та демонстрації своїх творчих і виробничих можливостей. По-друге, вона дала дуже цікавий зріз середовища з професійної точки зору. По-третє, вона, безумовно, пробудила ширший інтерес та пришвидшила своєрідний „ренесанс” традиційних галицьких ремесел наприкінці ХІХ ст., зокрема, гончарства, ткацтва та вишивки. Нам видається слушною думка російської дослідниці Н.Мамонтової про те, що „національні художньо-промислові виставки здатні представляти історію розвитку художнього ремесла” [17, 211], а з ним і декоративно-прикладного мистецтва, і дизайну. Відтак тепер ми маємо підстави починати відлік історії львівської школи декоративно-прикладного мистецтва від 1851 року — року

проведення першої художньо-промислової виставки.

1. *Макисько Т.С.* З історії художньо-промислових шкіл Західної України XIX – початку XX століть // X наукова конференція ЛДППДМ за 1968 р.: Збірник матеріалів.— Львів, 1969.
2. *Боднар О., Кирчів Г.* Перша в Україні художньо-промислова школа // Вісник ЛАМ.— Львів, 1994.— Вип. 5.
3. *Нога О.П., Яців Р.М.* Мистецькі товариства, об'єднання, угруповання, спілки Львова 1860–1998.— Львів, 1998.
4. *Нога О.П.* Український стиль в церковному мистецтві Галичини кінця XIX – початку XX століть.— Львів, 1999.
5. *Шмагало Р.Т.* Мистецька освіта в Україні середини XIX – середини XX ст.: структурування, методологія, художні позиції.— Львів, 2005.
6. *Początek i historia wystawy przemysłowej* // *Gazeta Lwowska.*— Lwów, 1851.—№ 118.
7. *Jervis S.* The Penguin dictionary of design and designers.— London: Penguin Books, 1984.
8. *Spis dotychczasowych wystaw przemysłowych* // *Gazeta Lwowska.*— 1851.— № 114.
9. *Павловский И.Ф.* Полтава 1802–1856 г.— Полтава, 1910.
10. *Tomaszek E.* Zbliżająca się dla całej monarchii wystawa płodów przemysłowości w Wiedniu i przemysłowość Galicyi // *Gazeta Lwowska.*— 1844.— № 127.
11. *Tomaszek E.* Zbliżająca się dla całej monarchii wystawa płodów przemysłowości w Wiedniu i przemysłowość Galicyi // *Gazeta Lwowska.*— 1844.— № 128.
12. *Nowiny* // *Gazeta Lwowska.* — 1845.— № 61.
13. *Anglia* // *Gazeta Lwowska.*— Lwów, 1851.— № 106.
14. *Wyroby austriackie na wystawie Londyńskiej* // *Gazeta Lwowska.*—Lwów, 1851.— № 127.ę
15. *Wystawa przemysłowych i rękodzielnych wyrobów tutejszych* // *Gazeta Lwowska.* — 1851.— № 167.
16. Оссолінеум (Заклад імені Оссолінських) — відкрита у Львові у 1817 р. інституція, що провадила наукову і культурно-просвітницьку діяльність.
17. *Мамонтова Н.Н.* Декоративное искусство между классицизмом и модерном (1830–1890 годы) // XIX век: целостность и процесс. Вопросы взаимодействия искусств.— Москва, 2002.

Sofia Korol,
Ph.D., The Ethnology Institute UNAS

The Lviv industry and craft exhibition in 1851

The article considers the unknown page in the history of the ukrainian applide and decorative art — the Lviv industry

and craft exhibition in 1851 and discovers circumstances of its appearance and organization. This problem has been taken in completed context with the wide process in the westeuropean applide and decorative art both design in the middle of the 19th century.